Ի.

պոսի հիւրընկալութեան մասին յիշատակութիւն ունի ՊՁԹ թուին և Ներսէս աբեղան (մի տարի յետոյ վարդապետ), Թովմայի վերոյիշեալ աշակերտը, որ իւր ուսուցչի հետ Մեծոփից Մատնավանք էր փախել և այնտեղ վերջացրեց Առաքել Սիւնեցու Սահմանաց Դաւթի մեկնութիւնը. «Սկ՟սյ եղեւ ի վանս Մեծոփայ և աւարտեցաւ ի վանս Մատնավանից, առ ոտս արքեպ՟սի Ստեփ՟սի, որ յոյժ սէր և հայրու՟ի եցոյց մեզ»*: Թովմայի փախուստն այստեղ երեք տարի տեւեց**: Ապա նա անցնում է Տարօնի Առաքելոց վանքը և ականատես լինում Վարդան անունով քահանայի մատնութեամբ Մուշի ամիրայի կատարած յափշտակութիւններին. «զի յայսմ ամի (ՊՁԸ=1439) տիեզերալոյս և քաջ րաբունապետն Թովմա փախըստական էր եղեալ յազգէն նետողաց, ի գաւառէն Արճիշոյ և եկեալ հանդիպեցաւ ի սուրբ ուխտն Առաքելոց երկու վարդապետօք և բազում գրոց աշակերտօք»***: ՊՁԹ թուականին արդէն Թովման պէտք է իւր վանքում լինէր. որովհետև ՊՂ թուականին նա ստացել էր Յովհաննէս Կոլոտիկ վարդապետից հրաւէր, մասնակցելու Էջմիածնի նորոգութեան ժողովին, իսկ այդ հրաւէրը պատասխան էր իւր մի տարի առաջ նրան ուղարկած ողջունի նամակին†: Բացի դորանից վերոյիշեալ Ներսէս աբեղան իւր գիրքը գրել է «հրամանաւ և արդեամբ» Թովմայի, Մատնավանքում. իսկ ՊՂ (=1441) թուականին նոյն Ներսէսը Հերապետ կրօնաւորի հետ Թովմային խնդրում է գրել Փաշամայր կնոջ համար մի աւետարան, որ պէտք է ի վայելս իւր ընծայուէր, արդէն Մեծոփայ վանքում†† և ժողովի գնալուց անշուշտ առաջ: Ուշադրութեան արժանի է, որ այս աւետարանի յիշատակարանը Թովման թուագրում է «ի հայրապետութ՟են ՟տն Գրիգորի ս՟ր Էջմիածնի»: Գրիգոր Մուսաբէգեանի համար:

Գ.

Թովմայի կեանքի, ինչպէս և ընդհանուր Հայոց համար 1441 թուականը շատ մեծ նշանակութիւն ստացաւ: Այս թուականի գարնանն էր, որ արևելեան վարդապետները վերջնական համաձայնութեան եկան Հայրապետական Աթոռը Սսից Էջմիածին տեղափոխելու: Այս միտքը Երբ է ծագել Հայոց մէջ, իսկապէս որոշ չէ: Բայց Գրիգոր Տաթևացու փորձերը Աղթամարցիներին հնա-

* Նոր Նիւթեր. Ար. 765. (28): ** Թովմա Մեծոփ. պատմ. 109.

*** Ալիշան. Հայապատում. 549.

† Կոստ. Թովմա Մեծոփ. Ցիշատ. 51. 65.

†† Նոր Նիւթեր. Ար. 767. (30):